

CHAPTER IX

MARRIAGE

Every outreach professional knows that his job is not done until he sees his student standing under the chuppah, about to establish a Torah home. At the same time, marriage and married life brings with it many delicate halachic questions for the *kiruv* professional. In this chapter, we will discuss:

- Matchmaking
- Officiating at Weddings
- Who May Immerse in the Mikvah
- Family Purity among Intermarried Couples
- Marital Counseling

A. MATCHMAKING

What about suggesting a prospective match for a non-observant Jew? Just by marrying Jewish, a non-observant Jew remains accessible for future *kiruv* and will have Jewish children. On the other hand, questions of *lifnei iver* arise when serving as a matchmaker for a couple who will not observe the laws of family purity. Each act of intimacy will be a grave violation of Torah law. On this basis, some *poskim* have ruled that it is prohibited to suggest such a match.¹

1 כן פסק בשו"ת באר משה (חלק ה' סימן צו סעיף קטן כג):
"אפילו לשדך מוחלל שבת למחללת שבת אסור להציע ולשדכן כי ימיו באיסור נדה והם דברים פשוטים וברורים ראיתי בתשובות אחרונים".

Some *poskim* rule that a matchmaker can propose such a *shidduch* if he receives payment for his services.² Other authorities maintain that while this position is correct, it is not a proper thing to do.³

Rav Shlomo Zalman Auerbach and Rav Mordechai Eliyahu discourage matchmaking for non-observant Jews, but they do advocate it if there is a concern that the Jews will otherwise intermarry. In the USA today, the intermarriage rate among non-observant Jews is seventy-five percent, making it a three-to-one chance that such a Jew will intermarry. However, each case needs to be considered independently. Amazingly, Rav Auerbach's prominent disciple, Rav Avigdor Nebenzahl, challenges Rav Auerbach's conclusion and argues that even if they will otherwise marry non-Jews, one should not encourage them to marry Jews if they will violate the laws of family purity.⁴

Rav Moshe Sternbuch writes that the permissibility of suggesting matches between non-observant Jews is affected by a number of criteria. First, the people in question could certainly find a spouse without the matchmaker's suggestion. Therefore, the matchmaker's proposal does not constitute a situation of enabling sins that could not otherwise be committed. Second, if the man in question does not have the benefit of the personal stability of marriage, he is likely to adopt a licentious lifestyle—perhaps even involving intimacy with other married women.

וכן פסק הרב חיים קנייבסקי.

תשובות הרב חיים קנייבסקי בספר ישמח לב מהרב מנחם סאוויץ (חלק א עמוד שס):

"שאלה: מי שמתפרנס משידוכים האם מותר לו לשדך אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, שיש חשש אם ישמרו טהרת המושפחה? תשובה: אם לא ישמרו אין לשדכם".

שו"ת משיב דבר (חלק ב סימן לב): 2

"שאלה אם מותר לזווג אשה לאיש אשר ידועים המה לעוברי עבירה ויעברו על איסור נדה, ואפילו אין זה כתרי עברי דנהרא דיש בזה משום לפני עור כדאיתא במסכת עבודה זרה (דף ו ע"ב), מכל מקום בישראל אסור לסייע לעוברי עבירה אפילו באופן שאין בזה משום לפני עור כמו שכתבו התוספות שם (דף טו ע"ב) בד"ה לעולם, דאפילו בלפני דלפני דלא מפקדין מכל מקום בישראל אסור שהרי אנו מוזהרין שלא יבא לישראל תקלה על ידינו, והכי נמי שלא בתרי עברי דנהרא, וכן כתב הר"ן עבודה זרה שם, דהא דקתני לענין נזיר שלא יושע לו כוס יין, דדייק מזה בגמרא דדוקא בתרי עברי דנהרא, הני מילי לענין איסורא דאורייתא אבל מדרבנן מיהא אסור שהרי מחויב הוא להפרישו מאיסור והיאך יסייע לידי עוברי עבירה וכמו כן בתוספות שבת (דף ג) דאיסור דרבנן מיהא איכא, ואם כן אסור לזווג כאלה שהרי הוא מסייע ידי עוברי עבירה...היוצא מזה דלדעת רש"י ורמב"ם אסור לזווג בעלי עבירה בתנן, אבל מי שפרנסתו בכך לזווג, שרי לכולי עלמא".

כן דעת הרב שלמה זלמן אויערבאך [הובאו דבריו בספר ועלהו לא יבול חלק ב אבן העזר סימן א]. וכן דעת הרב חיים קנייבסקי, הובאו דבריו בספר אוצר פלאות התורה (פרשת כי תשא עמוד 831) ובספר ישמח לב מהרב מנחם סאוויץ (חלק א עמוד 360).

ספר ועלהו לא יבול (חלק ב אבן העזר סימן א). 4

This crime is far more severe than transgressing the laws of family purity with his wife. Third, Rav Sternbuch also points out that if a successful marriage results from the suggestion, the grateful couple may be more open to embracing a Torah lifestyle. Finally, if the matchmaker has noble intentions that the prospective match could be spiritually beneficial for the couple, suggesting such a match is not merely permissible, but actually a great mitzvah.⁵

There is a difference in this between matching up a couple who is not interested in Judaism and making a match between those who are not one hundred percent Torah-observant, but are still interested in growing Jewishly and in marrying a Jew. Rav Asher Weiss is of the opinion that those in this latter category may turn out to be Torah-observant later on in life and therefore, in an era where the intermarriage rate is so high and marrying a Jew is such a basic and fundamental part of our covenant with Hashem, one may match people whom one cannot guarantee will be Torah-observant at the onset of their married life.

In a conversation with me, Rav Asher Weiss stated that today, arranging *shidduchim* for non-observant Jews does not constitute encouraging sin since the matchmaking itself is not a problem; it is what happens afterwards that is. Since today's youth feel no need, let alone an obligation, to marry in order to achieve intimacy, the matchmaker is

5 שו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תשל):

"השאלה כמובן שידוע בגוונא שבשום אופן לא תנשא לאדם דתי, ואם אחיה לא יאריך אותה עלולה היא להתחתן עם גוי רחמנא ליצילן, ובה השאלה אם מותר לו לזווגה עם חילוני אף שגורם לה שתעבור על איסור נדה או דלמא אסור... וגם מקוה הוא שלבסוף יצליח אולי גם להשפיע עליהם לחזור בתשובה, אף שהסכויים קלושים.

והנה המתחן גויים עובדי עבודה זרה אחד עם השני, קבלה בידינו מהרשב"א בתשובה והובא גם בחוות יאיר סימן קפה שאו חס ושלוש צאצאיו של המושדך עלולים להיות משומדים, וכאן עיקר השאלה היא שנאמר 'לא תנאף' ודרשו חז"ל לא תנאף, לא לגרום ניאוף, וחושש האב שצאצאיו בגורם לאיסור נדה חשיב שגורם ניאוף, [ואף שמדיון לפני עור, יש מקום לצדד להקל עיין בשו"ת משיב דבר להנצי"ב סימן לב, מכל מקום משום לא תנאף יש לאסור וכמו שכתבת].

אבל נראה שהכל תלוי במונה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע ואם כוונתו רק לטובה ולמצוה, ואין בזה משום תרי עברי דנראה מצויל אותה בזה שלא לירד לבאר שחת יותר, ועל כן נראה דאין בזה איסור אלא רק מצוה ד'ומבשרך אל תתעלם', ומה עוד שאולי ירגישו שחייבים לו תודה ויחזרו בתשובה.

ובלי סבירות אלו יש לדון טובא לאסור גם מצד שאם הבעל מופקר הרי הוא עלול להפקיר גם אותה ולא איכפת ליה שתזונה ואז כשהיא אשת איש גרע, ועל כן צריך למצוא לה שידוך כזה שעל כל פנים לא יפקיר חיי המשפחה אף שאינו שומר תורה ומצוות שאם לא כן לא פעל בזה מידי, ועיין רש"י סוטה דף מ"א ע"א שאם אי אפשר למנוע האיסור נקדים לבטל מה שאפשר עיין שם. והכלל הוא שאם ברור שיהיו לתועלת וברכה יעסוק בזה, ויתפלל לה' שיצליח דרכו... אבל אם אין בזה ברכה ותועלת לעתיד רחוקות שלה, כדאי לא לעסוק בשדוכיה כדי שלא יהיה לו יד בדרכיה".

no longer considered causing sin. Perhaps, he added, 100 or 150 years ago, the halachah would have been very different.

In any case, there are *poskim* who always permit suggesting a match when it is being done in the context of outreach.⁶

B. OFFICIATING AT WEDDINGS OF NON-OBSERVANT COUPLES

A related question is whether a rabbi may officiate at the wedding of a non-observant couple who will not observe the laws of family purity. When an outreach professional has a relationship with singles whom he influenced, acting as their *mesader kiddushin* is a very meaningful expression of this relationship. This, in turn, will allow for further *kiruv* efforts with them later on. Rav Yosef Chaim Sonnenfeld was known to be opposed to officiating at such weddings because it is allowing the couple to sin by living together without observing the laws of family purity.⁷

The general trend of the *poskim* is to be more lenient in the case of officiating at such a marriage since one is not actively putting the parties together. They will get married anyhow and they may do so under non-Orthodox auspices if an Orthodox rabbi refuses to officiate.⁸

6 עיין שו"ת שרידי אש (חלק ב סימן ט אות כח).

ועיין מה שכתבנו לעיל בפרק ו חלק E.

7 דעת הרב יוסף חיים זוננפלד כמו שהובאו דבריו בספר שלחן העזר (חלק ב סימן ח אות ז) אבל בתשובת בעל שרידי אש (חלק ג סימן כח) הובא דברי הרב יוסף חיים זוננפלד שהחמיר רק בטבילה ראשונה עיין שם וצריך עיון.

8 שו"ת שרידי אש (חלק ג סימן כח):

"ואולם במדינת פולין וכן עכשיו באמעריקא אין הרבנים נוהרים בזה ומסדרים קידושין אף שאינם יודעים שטבלה ומעמם שאם לא יסדרו להם ילכו לרבני הרפורמה והם יסדרו להם או שינשאו על פי ערכאות."

שו"ת חלקת יעקב (אבן העזר סימן עה):

"ועוד יש היתר בנידון דידן דאם נחליט לאיסור ילכו אותם האנשים להפורמים לסדר להם חופה וקידושין וכמה פעמים בעדים פסולים או אפשר כמה מהם שאין חוששין לקידושין רק משום חרפה ילכו למקום אחר ויוציאו קול שכבר ניסדר להם קידושין. בקיצור קרוב הדבר או שלא יהיה להם כלל קידושין או קידושין פסולים. או כלך לדרך זה אם הרבנים ימאנו לסדר להם קידושין אף שהם רוצין בקידושין כדת משה וישראל, וזאת תהיה סבה לפרוץ בחומת חיי המשפחה הישראלית לדור כך בלי חופה וקידושין כדת משה וישראל, ויסתפקו רק בנישואין אורחיים ויתרגלו בזה מתחילה מתוך אונס מחמת מיאון הרבנים ואחר כך גם ברצון שלא ירצו עוד כלל בזה עד שלא נדע עד כמה פירצה הלזו בחיי המשפחה יגיע בכל עניני אישות, אם כן אך שייך לומר בזה דאנן עוברים בזה שמשדרין להם קידושין כשרים ומצילין אותן שלא ידורו דרך זנות שאנו נוטנים להם מכשול בזה, אדרבה אנו מצילין ומתקנים מה שבידנו, ועיין במחצית השקל סימן קסג סברא כזו ועיין באבני נור יורה דעה סימן קכו גם כן סברא כזו ואין זה ענין כלל להא דאין אומרים לחבר הטא בשביל שיוכה חברך היכי דפשע כהא דשבת ד ע"א דאין חוטא כלל רק אדרבה מסייע לחברו שלא יעשה איסור עוד גדול ביותר."

However, Rav Moshe Feinstein was unsure if this concern justifies officiating.⁹

Sometimes the officiating rabbi can influence the couple by ensuring that the bride will immerse in a mikvah at least this once prior to getting married. Many authorities allow such a wedding as long as the bride immerses in the mikvah at least the one time in advance of her wedding¹⁰—even if it is evident that she will not do so again.¹¹ (In fact,

9 שו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ה סימן 1):

"ולכן אולי לסדר קידושין וחופה יש להחשיב כאלו הפרוצים לעבור על איסור נדה כנתנה לתוך פיו באכילה אבל להלשון שכתוספות שליכא איסור לקדש בחיבי לאוין מסתבר שאין לאסור מדינא גם בהו דאף דאולי איכא טעם יותר לגזור אבל כיון שללשון זה לא מציינו שחז"ל גזרו כהאי גוונא אגן לא גזרינן מעצמנו כי איסור לפני עור ממש מדאורייתא מסתבר שליכא דהא אף בלא קידושין איכא איסור נדה ובאלו שחשודים על איסור נדה חשודים גם על איסור הקל דפנויה. ואף אם הם כאלו שיתביישו לחיות כדרך איש ואשתו בלא קידושין הא כיון שאם הוא לא יסדר להם קידושין ילכו אל הקאנסערוואטיוון ולא יתביישו שוב הרי כיון שאיכא ספק על קידושין שלהם מחסרון עדים כשרים ומעוד דברים מאחר שאין יודעין בטיב קידושין וגם שעל ידי זה היא להם קרוב גדול להקאנסערוואטיוון שיהיה זה ריהוק גדול מתשובה שלכן באופן זה ליכא האיסור סיוע שכתבו התוספות שבת דף ג ע"א ד"ה בבא כיון שאם ימנע הרב מלסדר הקידושין אדרבה יהיה תקלה וצריך עיון לדינא זה".

10 בספר שלחן העזר (בהערות בסוף חלק ב סימן ח אות 1) כתב שזה מה שנוהגין במדינת הונגריא עיין שם.

וכמו כן בשו"ת חלקת יעקב (אבן העזר סימן עה):

"דא ודאי דכל רב על כל פנים צריך לדקדק על הטבילה קודם החתונה דיה ימליך לתקן ומה דאפשר לתקן מתקנינן".

וכן כתב בשו"ת שרידי אש (חלק ג סימן כח).

11 דברות משה (יבמות סימן יד הערה מג) ושו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ה סימן 1) וכן דעת הגרי"ח זוננפלד המובא בשו"ת שרידי אש (אבן העזר סימן צג) והשרידי אש עצמו [אף שהוא בעצמו נהג שלא לסדר אפילו כפי האי גוונא].

וכן כתב בשו"ת שרידי אש (חלק ג סימן כח):

"גם אני נוהג שלא לסדר קידושין אלא אם האשה טובלת את עצמה".

וכן הורה הרב יוסף שלום אלישיב [כמו שכתוב בספר זכרון בספר מהרב פנחס גולדשמיט אב בית דין מוסקבה. שאלתו היתה בנוגע לזוגות שאינם שומרי תורה ומצוות העומדים לעלות לארץ ישראל והם עכשיו במקום שיד בית דין תקיפה "בתנאי שתטבול לפני חופתה כד"ן"]. וכן הוא דעת החלקת יעקב (חלק א סימן כ).

וכתב בשו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ג סימן 1) שברוסיא לא היה מקדש את זוג כזה בגלל שהיה קשה למצוא מקוה ברוב המקומות ובגלל שהיו מתפרדים בלי גט ואז היה גורם ריבוי של ממזרות בישראל.

שו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תעו):

"אמנם נשאלתי מרב כאן שבת הגבאי בקהלתו מתחתנת, ותקיפה בדעתה שלא תלך לטבול, והגבאי מפציר בו שרוצה קידושין על פי תורה, ולדברי הרב סירובו יזיק לו הרבה, ואמרת לי להרב שאין הטעם רק להפרישה פעם אחת מאיסור נדה, רק לכתחילה אסור לרב לסדר קידושין לנדה, דעצם מעשה הקידושין אסורים לכתחילה בנדה. וכן מפורש ברמב"ם פרק ד דאישות (הלכה יב) 'המקדש את הנדה הרי זו מקודשת קידושין גמורים ואין ראוי לעשות כן', ועיין במנחת חינוך בקומץ (רו) שיש בזה איסור דאורייתא ודבריו צריך ביאור שהרמב"ם מביא רק שאינו ראוי לעשות כן. ויש לפרש שעל כל פנים באם ידוע שאין בדעתם לשמור הלכות נדה יש בעצם הקידושין איסור שעושין קידושין על חיי אישות שאסורים [ורק לדידן אם במקרה פירסה נדה שאין ברירה אנו מתירים לקדשה כשהיא נדה והם כקידושי קטנה פחותה מבת ג' שאין ראוי לביאה שתהא ראוייה כשתהא בת ג']. ותקנה גדולה עשו רבנים שמקפידים שתהא טהורה מלבד התועלת לפעמים לעתיד שעלולה להתקרב בזה מאז יותר ליהדות, ויש לעורר רבנים גם כאן לעורר אותן שצריכות לטבול לפני קידושין ועל חומר איסור נדה שיש בזה איסור כרת.

ועיקר היתר למיקולין בזה לסדר קידושין לזוג שלא ישמרו דיני נדה, היינו מפני שטועים ואומרים בלאו הכי תנשאו אצל רב אחר, ואם כן נגדון דידן שהגבאי רוצה את הרב הזה דווקא, שבושה לו שאחר יסדר, על הרב מדינא להתעקש שאז ינשאו

common rabbinical practice in Israel is to require that the bride go to the mikvah prior to getting married.)¹² If the bride has gone to the mikvah before her wedding this once, then there may be no *lifnei iver* at all since at the time of the wedding she is permitted to her husband.¹³ Experience has shown that many women will find the first mikvah experience so inspiring that, even when she will be otherwise non-observant, she may be willing to keep the laws of family purity.¹⁴

Other *rabbanim* will marry the couple without requiring the bride to go to the mikvah at all.¹⁵ Part of their justification is that the actual

בטהרה. וכן עשה והצליח. [וכן ראוי לכל רב חרדי גם כן שלא לסדר קידושין אלא אם כן הכלה יודעת עיקרי הדברים ומסכימה לשמור את הלכותיה].

ונראה שבזמננו ראוי להסביר להם את מהות הקידושין והיינו שעל ידי קידושין הם יהיו מקושרים זה לזה ואסורים בזנות. ואפילו רק מעשי חיבוק ונישוק עם אחרים נחשבים עבירות המורות מאד.

וראיתי באחרונים שנחלקו בדין זה אם מותר לסדר קידושין כשאין שומרים טהרת המשפחה, עיין בשו"ת מנחת יצחק (חלק א סימן י) חלקת יעקב (חלק א סימן כג) ועוד פוסקים, ובהערות הגרי"ח זוננפלד בשלחן העוז חלק א (סימן צה) שמצדד לאסור". וכן עיין בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן תרמא).

12 שו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תעז):

"בארץ ישראל רוב הרבנים לא מסדרים קידושין אלא כשיש לאשה תעודה שטבלה, ומצילין אותה בזה על כל פנים בבעילה ראשונה שאינה נדה, וכן על ידי שמסבירים לה ערך טהרת המשפחה אולי יש כאלו שימשיכו, ואף שבוה שמלמדים אותה חומר איסור נדה נעשית היא מעכשיו מידה מכל מקום חובתינו להעמידה על דין תורה".

13 שו"ת חלקת יעקב (חלק א סימן כג):

"דא ודאי דכל רב על כל פנים צריך לדקדק על הטבילה קודם החתונה דזה יכולים לתקן ומה דאפשר לתקן מתקנינו [ובאופן זה אפשר דאין כאן ענין של לפני עור כיון שהיא עכשיו טהורה ומותרת ואף שאחר כך תהיה שוב אסורה מכל מקום בעת החופה וקדושין שהיא מותרת אין כאן הושתה של איסור כלל]".

14 שו"ת שרידי אש (חלק ג סימן כח):

"והיה מעשה פה מונטרה בצעיר וצעירה תלמידי האוניברסיטה בניגף שהיו חפשיים בדעות ובאו לפני לסדר להם קידושין ולא רציתי בשום אופן עד שהצעירה טבלה את עצמה וקיבלה עליה בהן שלה שתהיה זהירה גם להבא בדיני נדה. ולשמחתי נודע לי שהם חיים עכשיו בארץ ישראל והצעיר נתעלה למשרה גדולה ואף על פי שהם חפשיים הם נוהרים בדיני נדה שקבלו עליהם בפני קודם כניסתם לחופה והיא להם חובת הכבוד לקיים מה שקיבלו".

שו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תעז):

"ותקנה גדולה עשו רבנים שמקפידים שתהא טהורה מלבד התועלת לפעמים לעתיד, שעלולה להתקרב בזה מאז יותר ליהדות".

15 שו"ת שרידי אש (אבן העזר סימן צג):

"במדינת פולין וכן עכשיו באמריקא אין הרבנים נוהרים בזה ומסדרים קידושין אף שאינם יודעים שטבלה. וטעמם שאם לא יסדרו להם ילכו לרבני הריפורמה או שישארו על פי ערכאות. ובתשובה שפירסמתי ב'הפרדס' הוכחתי שאין בזה משום לפני עור ולא מפני מסייע ובספרי שרידי אש (לעיל סימן כז) ימצא הדברים ואיני מופנה עכשיו להאריך. ובפרט בנידון דידן שכבר הם נשואים על פי ערכאות והם חיים זה עם זה ואינם נוהרים בדיני נדה בודאי שאין בסידור הקדושין משום מסייע ומכל שכן לפי מה שכתוב בדגול מרובה יורה דעה סימן קנא שגם בישראל במוזר אין איסור משום מסייע ואינו משער שהאיש שלא הקפיד על קדושי תורה הוא מחלל שבת בפרהסיא ודינו כמוזר שבוה סובר הש"ך שאין מצוה להפרישו ואפילו החולקים על הדגול מרבבה מודים בכך".

עוד מספר שהג"ר הנוך ארנטרוי אב בית דין לונדון אמר בכינוס הרבנים שבולגודון מסדרים חופה וקדושין גם במקום שהכלה מסרבת לטבול.

transgression of marital relations in the state of being a *niddah* is not being committed at the time of the *kiddushin*.¹⁶

There is an argument as to whether a rabbi is permitted to officiate if he is being paid for his services (since his livelihood serves as an additional grounds for leniency) based on the ruling of the *Netziv* who permits a matchmaker to set up a non-observant couple if he will be paid for his matchmaking services.¹⁷ Rav Dovid Cohen understands that the ruling of the *Netziv* provides a *heter* to officiate.¹⁸ However, Rav Moshe Feinstein was uncertain whether we could deduce from this that we are to permit officiating because one could argue that the *chuppah* itself is considered the immediate time of sin. Ultimately, Rav Feinstein writes that the accepted practice in America is to be lenient, albeit for other reasons.¹⁹

[ובאמת, לפי הבנין ציון אולי אפשר להקל אפילו יותר, והיינו לקדש זוג אפילו כשהכלה לא הלכה למקוה כלל, דאין המעשה של המקדש והעבירה של הביאה באים כאחת].

אמנם כל זה כשברור שהזוג ימצא מישהו אחר לסדר להם קידושין אם הרב יסרב או יעשו חיתון אזרחי בלי חופה וקידושין כלל דאז המקדש רק עובר איסור דרבנן של מסייע, [אבל כבר הבאנו דעות שאם יהודי אחר יסייע בעבירה במקומו שזה לא מועיל, רק כשאינו יהודי יעזור בעבירה וכאן אינו יהודי לא שייך לסייע] אבל במקרה שלא יעשו את העבירה בלעדיו, שאז המקדש עובר איסור של לפני עור דאורייתא, גם הבנין ציון יחמיר בכי האי גוונא, כן נראה לי.

ויש להעיר שהנצי"ב (שו"ת משיב דבר חלק ב סימנים מג ומד) גם כן התיר מסייע שלא בשעת מעשה אבל רק כשיש סיבה מיוחדת כמו דרכי שלום עם הגוים או משום פרנסה ולכן התיר שדכן המתפרנס משדכנותו שלו לשדך זוג שהם לא שומרי תורה ומצוות.

שו"ת שרידי אש (סימן כו): 16

"אם הוא מוסר לו דבר היתר והחשש הוא רק שמא יעשה בו אחר כך עבירה אינו אסור אלא בשעת מעשה אבל אחר כך מותר שיש לתלות שלא יעשה איסור ואם הוא עושה איסור הוא דאכשל נפשיה ואין אנו אחראים לעוברי עבירה".

בשו"ת בנין ציון (סימן טו ד"ה ולעניות דעתי יש ליישב) גם כן בין המתירים שאין מסייע בדבר עבירה כשהעבירה רק תעשה בעתיד.

הרב אשר וייס, שיעור למקורבים בשטרסבורג, צרפת. בכי האי גוונא נחשב כמאכיל דבר בפיו ממש.

ועיין בדברות משה (יבמות סימן יד הערה מג) שדן בזה.

שו"ת משיב דבר (חלק ב סימן לב): 17

"שאלה אם מותר לזווג אשה לאיש אשר ידועים המה לעוברי עבירה ויעברו על איסור נדה, ואפילו אין זה כתרי עברי דנהרא דיש בזה משום לפני עור כדאיתא במסכת עבודה זרה (דף ו ע"ב), מכל מקום בישראל אסור לסייע לעוברי עבירה אפילו באופן שאין בזה משום לפני עור כמו שכתבו התוספות שם (דף טו ע"ב) בד"ה לעולם, דאפילו בלפני דלפי דלא מפקדינן מכל מקום בישראל אסור שהרי אנו מוזהרין שלא יבא לישראל תקלה על ידינו, והכי נמי שלא בתרי עברי דנהרא, וכן כתב הר"ן על זה שם, דהא דקתני לענין נזיר שלא יושיט לו כוס יין, דדייק מזה בנגמרא דדוקא בתרי עברי דנהרא, הני מילי לענין איסור דאורייתא אבל מדרבנן מיהא אסור שהרי מחויב הוא להפרישו מאיסור והיאך יסייע לידי עוברי עבירה וכמו כן בתוספות שבת (דף ג) דאיסור דרבנן מיהא איכא, ואם כן אסור לזווג כאלה שהרי הוא מסייע ידי עוברי עבירה...היוצא מזה דלדעת רש"י ורמב"ם אסור לזווג בעלי עבירה בתנא, אבל מי שפרנסתו בכך לזווג, שרי לכולי עלמא".

שיעור למקורבים בAJOP בבליטמור, תשע"ו. ויתר מכן הבין הרב דוד קאהן שהנצי"ב מדבר על מקרה של נישואין ממש. ומסתמא לשון הנצי"ב "לזווג" פירושו לחתן אותם.

שו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ד סימן פז): 19

"ויישר כחוד כדבור תורתו הרמה על שכתב לי לעיין בשו"ת משיב דבר להנצי"ב חלק ב סימן לב שהתיר לאלו שפרנסתם בשדכנות לשדך

The *Chelkas Yoav* observes that if a rabbi refuses to officiate, some other rabbi will happily take the role. If so, officiating at a wedding constitutes abetting a sin that could be committed without the abetment. He utilizes this logic as additional grounds to be lenient.²⁰ In fact, in all likelihood, declining the role of officiating will cause the couple either to make do with only a civil marriage or perhaps with a Conservative or Reform officiating rabbi. In the latter case, this may lead them to become permanently affiliated with these movements, leading them further away from *teshuvah*. Moreover, in the interim they may just sinfully live together.²¹

In an era when couples do not wait to get married in order to live together, Rav Dovid Cohen considers the whole question of *lifnei iver* with respect to marrying them moot in most cases.²²

גם לעוברין על איסור נדה שאם כן גם להיות עדים ולסדר קידושין יש להחזיר שהוא גם כן בשכר, ולתוספות עבודה זרה ו' ע"ב ד"ה מנין והרא"ש עבודה זרה פרק א סימן ב מתיר אפילו בחנם כיון שאינו כחרי עברי דנהרא ולא בשעת מעשה עבירה. אבל אולי יש להחשיב סדר קידושין וחופה כבשעת מעשה ואולי הוא גם כנתינה לתוך פיו כדכתבתי בהערה בחידושי ליבמות שם שהיה שייך לאסור, אך יותר נראה דהוא רק כמקרב לו האיסור שאין להחמיר יותר מלשדך. וגם לדינא הא איכא שיטת הש"ך ביורה דעה סימן קנא סעיף קטן ו' שליכא איסור מסייע לעוברי עבירה במומרין וביאר בדגול מרבבה טעמו דכיון דכתב הרא"ש בריש פרק קמא דשבת דהוא משום דלא גרע מקטן אוכל נבלות שהייבין להפריש וכל שכן ישראל גדול, הוא רק בישראל גדול דומיא דקטן שהוא בשוגג אבל במזיד דהוא במזיד ליכא האיסור, ומסיק דאף אם אינו מומר ממש אלא דהוא לעבור עתה במזיד שלכן כשליכא לאו דלפני עור מנון שיעברו בכל אופן ליכא איסור דסיוע והו' טעם גדול שיש לצרפו להתיר, וכדנהגין הרבנים שברוב ערי אמעריקא להקל שלא היה אפשר לקבל שום משתת רבנות אם יאמרו שלא יסדרו קידושין לאלו שלא ישמרו הלכות נדה ואף כשלא אמר להם וקבלוהו כשאהר כן לא ירצה לסדר קידושין לאלו יסלקוהו, אבל מצד תשובת משיב דבר לבד במה שמתיר לשדכנים היה שייך לאסור בסדר קידושין".

שו"ת חלקת יעקב (אבן העזר סימן עה):

"דברר השאלה אם מותר לרב לסדר קידושין לזוג שאין נהרין במבילת נדה משום איסור דלפני עור או מסייע לידי עוברי עבירה... וגם יש לומר דימצאו כמה אנשים שיסדרו להם קידושין בחשבם דהם עושין מצוה בזה ולא יחשבו כלל שיש בזה איסור, אדרבה הם עושין מצוה נישואין לקיים מצות פרו ורבו, ואף אם אנו נחליש דעובר על לפני עור הם סברי דמצוה קעבד, אם כן אפשר אף לסברא הא' שבמשנה למלך הוי כחד עברא דנהרא. ועיין במהרש"ם חלק ב סימן קפד בשאלתו לקהל קדוש קראקא אי מותר להשכיר חנות לספר מחלל שבת והעלה להתיר משום דלפני עור ממש לא הוי, רק משום מסייע כיון דיש בית אחר להשכיר ולא נחית כלל לפסק מהא דמשנה למלך, כידוע בעיר קראקא רוב החנויות ובאיזה רחובות גם כל החנויות שייכים רק לישראל וכשהספר רוצה לשכור חנות ברחוב הנאה לעבודתו רוצה דוקא ברחוב הלזה וכשהחנויות ברחוב הלזה שייכים רק לישראל, שפיר איכא משום לפני עור להמשנה למלך".

כן העיר הרב משה פיינשטיין וכתב שלכן אם ימנע הרב מלסדר הקידושין, אדרבה, יהיה תקלה. וכן בשו"ת חלקת יעקב (חלק א סימן ג) כתב שאין מכשול בזה, אדרבה, אנו מצילין אותם על כל פנים שלא ידורו בקדושין פסולים או בלי קדושין כלל ומצילין אותן על כל פנים להקל האיסור, ואף על גב דאי אפשר לנו להציל מעבירות החמורות של איסור נדה אחר כך, זה לא הוי בגדר איסור דלפני עור וגם לא בגדר מסייע ידי עוברי עבירה. אדרבה אנו מצילין ומתקנים מה שבידינו. ועיין במחצית השקל (סימן קסג) ושו"ת אבני נזר (יורה דעה סימן קכו) שכתבו סברא כזו.

עיי' בפרק ח ששם הבאנו את דעת הרב שלמה זלמן אויערבאך שמוותר להכשיל אדם בעבירה יותר קטנה כדי שלא יעבור על עבירות יותר גדולות. [שם הנידון היה לספק לתורם לישיבה אוכל אף על פי שלא יברך קודם כדי למונע ממנו שנאת חממים]. וכן בודאי אם יעזוב את המקרב וילך אצל הרפורמים וכדומה, יש סיכון לכל הקשר שלו להדות.

בשיעור למקורבם בAJOP בבלטימור, תשע"ו. והוסיף שאפילו במקרה שכאשר הכלה שומרת עצמה לא לבעול לפני החופה, במקרה כזה אפשר לסמוך על הנצי"ב ולהתיר.

It is noteworthy that although today many *rabbanim* insist that the bride immerse in the mikvah before the wedding, it is often obvious that the immersion was not performed properly—either due to ignorance or out of disdain for the halachah. Even in Israel, where the non-observant brides are asked to bring certification from the mikvah in which they immersed, in all likelihood they did not perform the *bedikos* properly. Nevertheless, contemporary *rabbanim* do not hold back from officiating at these weddings.²³

However, there are other concerns regarding officiating for couples who are not observant. Rav Elyashiv²⁴ and Rav Moshe Sternbuch²⁵ rule that one should not officiate if there is a serious concern that the wife will be unfaithful to her husband and will engage in an out-of-wedlock relationship. In addition to this fear, Rav Moshe Feinstein writes about a concern that if the couple would break up without obtaining a *get*, allowing them to have a proper *kiddushin* can ultimately cause more *mamzeirim* in the Jewish nation.²⁶ While he was not forbidding officiating at all weddings of non-religious couples on these grounds, this is certainly a concern that an officiating rabbi should entertain.

A further issue is whether a rabbi may officiate at a wedding where the meal is not kosher. Rav Dovid Cohen's opinion is that if the dinner is served in the same hall as the chuppah, then the rabbi may not officiate there as doing so qualifies as a public *chillul Hashem*. However, if the

23 הרב אברהם שרמן בתורה שבעל פה (חלק מ עמוד קא).

24 דעת הרב יוסף שלום אלישיב. הובאו דבריו בספר ישמח לב מהרב מנחם סאוויץ (חלק א עמוד קז).

25 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן תרכ"א):

"ולכן לעניות דעתי מחובת הרב כאלו שאין שומרים תורה ומצוות לבחון המצב ואם נתרדרו שראה שלא יזהרו מונות יש לו להשתמט מלסדר קידושין, אך אם נראה שבנות לא ייכשלו יזהר החתן וכלה שידעו שאצלנו אין הקידושין כמקח רק יסודה ועיקרה קידושין מלשון הקדש, ויסביר לה חומר קדושת חיי אישות ואושר חיי קדושה וטהרה, ויזהר אותה 'שאם תונה חס ושלום נאסרה לבעלה והעוון דגנות לו ולה חמור מאוד והבנים ממזרים, ואם נראין הדברים שיזהרו בכך יכול לסדר להם קידושין ומכל מקום בכגון זה אין לרב חשוב לסדר להם הקידושין, וביארתי הדברים במקום אחר."

26 שו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ד סימן קכ):

"אבל אני בעצמי איני רואה שום צורך במה שיודקקו להם בית דין לסדר קידושין להם מאחר שהם מופקרין ואינה חוששת לאיסור אשת איש ולמה שיהיו הבנים ממזרים הרי יש לחוש שגם תחת בעל זה תונה ותלד ממזרים ויותר טוב לכלל ישראל שלא יקדשנה ויהיו כל ימיהם באיסור פנויה ולא יהיו הבנים כשתונה ממזרים, ואף שלכתחלה חוששין גם לדריים כדרך איש ואשתו להצריך גט הוא רק לחומרא בעלמא ולא לאסור הבנים בקהל. אך אם בשביל זה שיסדרו להם קידושין יבטיחו שישמרו איסור נדה ותלך לטבול במקוה יש ודאי לסדר להם קידושין, ואם נעשו בעלי תשובה ודאי צריך לקרבן. אבל לדינא בכל אופן שראה לבית דין להודקק לסדר להם קידושין רשאיין."

chuppah and the meal are held in two different places, then this issue is not a limiting factor.

In conclusion, there are many serious concerns about officiating at a wedding for non-observant Jews. The rabbi must evaluate each of these issues carefully. Certainly, no effort should be spared to try to influence the new couple to embark on a path of observance of the laws of family purity as well as to teach them about the sanctity of marriage. If the bride is willing to immerse in the mikvah one time before the wedding, most authorities permit officiating. If she refuses to do even that, there are still some grounds to be lenient, especially in an era where the couple does not consider marriage a prerequisite. The *poskim* are much more inclined to permit officiating at such a wedding if it is part of a *kiruv* endeavor. The hope is that the relationship with the officiating rabbi will motivate the couple to consider undertaking a lifestyle of Torah and mitzvos.²⁷

C. OFFICIATING AT THE MARRIAGE OF AN INTERMARRIED COUPLE AFTER CONVERSION

It seems like a dream come true. After years of being intermarried, a couple wants to return to the fold of Judaism. The non-Jewish woman has converted—albeit for all the wrong reasons—and now wants to undergo a proper halachic marriage.

The Mishnah (*Yevamos* 24b) states that a man who is suspected of being intimate with a non-Jewish woman may not marry her, even if she converts. The Mishnah proceeds to qualify this law that if they already got married, the marriage is valid and they need not get divorced.²⁸ *Rashi* explains that the reason that they are forbidden to marry is so that people will not conclude that the suspicions of forbidden intimacy are well-founded. *Meiri* and *Ramban* offer a different explanation. They explain that such a marriage would cause people to suspect that the

27 קונטרס שואלים בתשובה מהרב חיים פנחס שיינברג (סימנים יט וז) וכן פסק הרב דוד קאהן בהרצאה בכינוס הארבע-עשר של AJOP.

28 מושנה (מסכת יבמות פרק ב מושנה ח):
 "הנטען על השפחה ונשתחררה, או על הנכרית ונתגירה, הרי זה לא יכנס. ואם כנס אין מוציאין מידו. הנטען על אשת איש, והוציאוה מתחת ידו, אף על פי שכנס, יוציא".

conversion was insincere and is merely being carried out as a means to advance their relationship.²⁹

In a situation where there was not merely a suspicion of forbidden intimacy, but the couple was openly living together based on a civil marriage, *Rashi's* reason for the prohibition would seemingly not apply.³⁰ However, Chazal generally do not discriminate between different cases when they establish an edict, therefore such a marriage may still be forbidden. In any case, if the edict was based on a concern that the legitimacy of the conversion would be questioned, the prohibition to marry should apply in all cases.

Based on this Mishnah, it seems that it would be forbidden to officiate at the wedding of a Jewish man and non-Jewish woman who were wed with a civil marriage for a few years before the woman opted to convert. However, Rav Yitzchak Isaac Herzog, the first Chief Rabbi of Israel, sanctioned a rabbi to officiate at such a marriage if failure to do so would cause the couple to be living together, without a halachic marriage, as this is an even greater sin.³¹

29 מאירי (יבמות דף כד ע"ב):

"אמר המאירי הנטען... מן הנכרית ונתגיירה הרי זה לא יכנס וכו' מדקאמר לא יכנס כלומר הוא ומשום קלא הא אחר יכנס וכן שאף הוא אם כנס לא יוציא אלמא דגורתהו ואף על פי שהדברים מוכיחים שמצד הזנות נתגיירה והעלו בה שכל שבא להתגייר ואנו מכירין הסבה שהוא בא להתגייר עליה כגון איש שנתגייר לשם אשה או אשה שנתגיירה לשם איש."

30 רש"י (יבמות דף כד ע"ב):

"לא ישאנה—משום לעז שלא יאמרו אמת היה הקול הראשון."

31 שו"ת היכל יצחק (אבן העזר א סימן כ):

"אם נכון לסדר חופה וקידושין ליהודי ונכריה שהרבה שנים חיו יחד כאיש ואשה בנישואין אורחיים, וגם ילדים נולדו להם. זה מקרוב הסכימה האשה להתגייר מכיון שהמשך פרנסתה תלוי בכך. כעת אחרי שהתגיירה הם רוצים שנסדר להם חופה וקידושין. ונתעוררתי לדון אם נכון לעשות כך בגלל הדין של הנטען על הנכרית וכו' (יבמות דף כד ע"ב) אלא שבנידון דידן ברור שאם לא נסדר להם חופה וקידושין ימשיכו לחיות כמקודם כאיש ואשה..."

ואולם לדינא ודאי שכדאי הוא הגאון מהר"ש קלוגר ז"ל לסמוך עליו להקל, כמפורש בשו"ת טוב טעם ודעת הלכות גרים, ובאבן העזר סימן יא בחכמת שלמה יענין שם כבוד תורתו ויראה כי כיון לדעתו באי אלו נקודות, ואמנם יש לחלק כי שם היה חשש שהבעל ישתמד, אבל מכיון שיש עוד סניפים ויסודות להקל יש לסמוך על זה מאחר רק משום לעז ולזנות שפתיים, ומכיון שבדיעבד לא העמידו חכמים דבריהם, יש לדון גם החשש של יציאה לתרבות רעה שכבדיעבד דמי.

ועוד שכבר הקיל בדומה לזה רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בתשובה סימן קנד בישראל שחי ביחוד עם שפחה וכו' והתיר הרמב"ם לשחררה על מנת שישאנה משום מוטב שיאכל רוטב של איסור משיאכל עצם האיסור וכן משום עת לעשות לה' וגו' והיינו להציל אדם מאיסורא. אך רמז לנו רבינו ז"ל שאין לדמות מכאן לשאר איסורין דרבנן כי הוא בגדר הוראת שעה ותלוי לפי מהות האיסור אם הוא איסור בעצם או מהסוג של הנדון שלפנינו שאינו איסור בעצם וכל משיכל ומכין ירגיש החילוק, וכן לפי המצב שלפעמים יש להתיר בכגון דא כדי שלא ישתרש אדם מישראל בחטא. והרבה תלוי בשיקול דעת המורה ובכוונתו לשם שמים, ובכגון דא ואמרים לו לאדם מישראל חטא בשביל שתזכה היינו שלא תשתקע בעבירה חמורה."

It is obvious that the *kiruv* factor should also have a huge impact on whether it is appropriate to officiate at sensitive marriages such as these.

D. WHO MAY IMMERSE IN THE MIKVAH

Many non-observant Jewish women rightfully sense that their lives are incomplete without maintaining the laws of family purity. Their interest in immersing in a mikvah can sometimes ignite overall spiritual growth which may lead to embracing a life of Torah and mitzvos. When such women want to go to the mikvah, there are often sensitive questions that arise due to their inexperience with the *taharah* process.

It is not infrequent for a non-observant woman to show up at the mikvah without having performed the necessary *bedikos*. Under ideal circumstances, such a woman should not be allowed to immerse.³² However, in many cases, rebuffing the woman's endeavor will be a crushing rejection of her attempt at observance of *taharas hamishpachah*. It would not be surprising for such a woman to be so traumatized from the rejection that she will pledge never to come back to a mikvah.

Rav Meir Brandsdorfer writes that under no circumstances should such a woman be allowed to immerse. He cites many sources that indicate that compromises in halachah may never be made to ease the halachah for those who are not observant.³³

Rav Yosef Shalom Elyashiv was quoted as taking a more lenient approach in this matter. He ruled that even though a woman did not perform a *hefsek taharah* or any *bedikos*, she should not be turned away. Rather, she should be guided to perform a proper *bedikah* that night. This way, she has satisfied the Torah-mandated prerequisite for immersion since in the overwhelming majority of cases, the woman will not have been in the category of *zavah*. Once she has performed this *bedikah*, she may immerse immediately. However, she should not recite

32 שולחן ערוך (יורה דעה סימן קצו סעיף ו):

"בכל יום מו' ימי הספירה צריכה להיות בודקת לכתחלה פעמים בכל יום אחת שחרית וא' סמוך לבין השמשות ואם לא בדקה בכל השבעה אלא פעם אחת לא שנא בדקה ביום ראשון של השבעה או ביום השביעי או באחד מהאמצעים מאחר שבדקה ביום שקודם השביעי ומצאה טהורה עלו לה אבל אם לא בדקה בכל הו' וביום השמיני בדקה ומצאה טהורה אין לה אלא יום ח' בלבד ומשלמת עליו ויש אומרים שצריך שתבדוק ביום ראשון מהשבעה וביום השביעי ואין להקל".

33 שו"ת קנה בשם (חלק ב סימן עז).

a *berachah* over the immersion since she has not satisfied the rabbinic prerequisites.³⁴

The most lenient view in this matter is that of Rav Ovadia Yosef. He writes that if a woman shows up to the mikvah where it appears that she did not perform a *hefsek taharah* or observe the *shiva nekiyim*, she may be allowed to immerse if she will otherwise not come back. And, according to some views, she does not even have to perform a single *bedikah* to satisfy the Torah-mandated prerequisite for immersion. Rav Yosef is assuming that since immersion in the mikvah is such a private matter, her failure to observe the halachah properly will not generate a breach in other women's observance. After the woman comes out of the mikvah, she should gently be given instructions on how to perform the *hefsek* and *shiva nekiyim* in the future. Moreover, Rav Ovadia Yosef contends that the woman is even allowed to recite a *berachah* over this immersion.³⁵

The grounds for leniency in this case are two-fold. First of all, it is to protect the woman and her husband from violating a *kares*-prohibition. However, the most important factor that justifies applying leniency in such cases is due to the *kiruv* potential that exists for a woman who desires to be somewhat observant—despite her ignorance of how to practice.

34 שו"ת מנחת פרי מהרב ישעיהו פנחס רוטנברג (חלק א סימן פ):

"כידוע פעמים רבות ישנם נשים באות לטבול במקוה בלא הפסק טהרה או שלא עשו הבדיקות שמעוכבות בו נקיים ואחר הקירה ודרישה מתברר שאם לא יניחו להן לטבול יכשלו באיסור נדה מן התורה ואמר לי מרן הרב יוסף שלום אלישיב שיש להורות שתעשה לכל הפחות בדיקה אחת בחורין וסדקין ומהני לזה אף אם תעשה בדיקה זו אחר שכבר באה למקוה והוא לילה דבזה יוצאת ידי הפסק טהרה של נדה שהוא מן התורה ועפ"י רובא דרובא של המקרים אין האשה טמאה זבה מן התורה רק טומאת נדה...ומהתורה לא בעינו? נקיים רק הפסק טהרה...ונשאלתי אי תברך האשה על טבילה זו כיון שמן התורה עלתה לה הטבילה והוריתי זה מכבר שלא תברך ומתחלה אמר לי הרב יוסף שלום אלישיב שיכולה לברך אך לבסוף הסכים לדברי."

טהרת הבית (חלק ב עמוד תעט): 35

"ומכללם של דברים יש לנו ללמוד לדבר המצוי בזמננו בעונות הרבים באשה שבאה אל המקוה לטבול ומתוך שיחתה עם המשיגיה על הנשים הטובלות הבינה המשיגיה שהאשה הזאת לא עשתה הפסק בטהרה ולא הבדיקות שצריכות לבדוק בתוך שבעה נקיים ואם לא תרשה לה לטבול באותה שעה קיים חשש סביר שהאשה הזאת תראה עצמה נפגעת ותשוב לביתה כלעומת שבאה לבלתי שוב אל המקוה והיא ובעלה כשול יכשלו באיסור כרת ממש במשך זמן ממושך לכן הואיל ולא נראה שיצא ממנה תקלה ומכשול לשאר נשים כי אין זה דבר ניכר לעין לנשים אחרות והואיל ודעת הגאון בעל זכרון יוסף וסיעתו רוב הנשים פוסקות מלראות אחר ארבעה וחמישה ימים ואולי בתר רובא מן התורה תוכל להעלים עין לאותה שעה ותרשה לה לטבול במקוה ורק לאחר שתעלה מן המקוה תעיר תשובות לבה בדרכי נועם שההלכה מחייבת הפסק בטהרה ובדיקות ודברי חכמים בנחת נשמעים ולשון רכה תשכר גרם ותן לחכם ויחכם עוד."

שו"ת מעין אומר (חלק ז סימן עה):

"שאלה: אשה חילונית שבאה לטבול והתברר שלא עשתה בדיקות במשך ימי השבעה נקיים. האם לתת לה לטבול ובברכה? תשובה: שתטבול ובברכה, ואחר כך יסבירו לה שזה לא טוב."

E. FAMILY PURITY AMONG INTERMARRIED COUPLES

Another unfortunate situation that arises is when a Jewish woman who is “married” to a non-Jew is interested in immersing in the mikvah. Should we encourage her to immerse? Normally, this question would be moot since it is obviously forbidden for a Jewish woman to be living with a non-Jewish man. However, in a situation where the woman is not yet on the level of Torah observance to part from him, but would still wish to enjoy the spiritual benefits and growth process of the mikvah experience, is there any benefit in her doing so? This question could not be resolved by some of the Acharonim.³⁶

The midrashim convey that Esther was careful not to engage in marital relations with Achashveirosh when she was a *niddah*.³⁷ In fact, some com-

36 שו"ת התעוררות תשובה (חלק ד אבן העזר סימן מב):

”נסתפקתי בבת ישראל שנבעלה לגוי אם חייבת משום נדה. והנה לשיטת רבינו תם... פטורה מחיוב נדה אבל הראשונים חלקו עליו...”

שמע אליהו לבעל האדרת (אות ו):

”אלא שיש לומר דהתם לענין ביאת העובד גילולים לבד הוא דקאמרין הכי אבל באשה נידה יש לומר דכמו שזוהרת האשה על נידותה ליבעל לישראל כן אסורה ליבעל לעובד גילולים אם כן איסור יחוד בנידותה עם העכו”ם אסור מן התורה ומגילא איבדה חוקת כשרותה גם כן מן התורה ויש להביא ראיה לזה מהא דאמרו באסתר כאשר היתה ‘באמנה אתנו’ מלמד שהיתה מראה דם נידה לחכמים (מגילה דף יג ע”ב) וקשה טובא דמאי רבותא דאסתר הצדקת שלא הכשילה למרדכי באיסור נידה אלא ודאי העיקר הרבותא שגם לאחשוורוש לא הלכה בעת נידותה ושמרה פתחיה בביאתו אם כן אי סלקא דעתך דאסור מצד הדין אם כן אינו רבותא אך יש לדחות דגם זה הוא מצדקותיה וחסידותיה שמסרה נפשה על זאת שלא בכל עת היתה יכולה לומר כן שהיא נידה וככל זאת היתה נוהגת לשמור בזה.”

שו"ת הרב עזריאל הילדסהיימר (חלק א יורה דעה סימן קפט):

”רב מה”ו שמשון נ”י [נאטאהאן] בהאמבורג נסתפק אם נכרי הבא על בת ישראל [נדה] היא חייבת כרת וקרובן וכתבתי לו:

(א) מה שהבאת ראיה מתורת כהנים לפסוק איש איש וכו’ לא תקרבו וכו’ ומה רק ממי שהוא איש אבל עכו”ם לא תמי לי טובא מה זה לנדה הא רק בערוה כתיב תקרבו אבל לא בנדה הא בנדה כתיב ואל אשה בנדת טומאתה וכו’ לא תקרבו וכו’, ותו קשה האין הוה אמינא דנשים פטורות הא על כרחך מצות לא תעשה מחוייבת חוץ מגו’. ותו קשה לי מנדה לד’ ע”א דפרקי לבית שמאי ולית ליה לבית שמאי דבר וכו’ בני ישראל מטמאים בזיבה ואין עכו”ם מטמאים בזיבה, דילמא אית ליה וצריך קרא עליה דהוה אמינא מדהוה פטור אף היא פטורה קא משמע לן שהיא חייבת אף שהוא פטור כשבעל בנידותה. ועיין בתוספות סנהדרין נב ע”ב ד”ה איש וכו’ דכתבו דהאשה מחוייבת בביאת בן ט’ שנים ויום אחד. וצריך לחלק בין עכו”ם לביאת בן ט’ שנים משום דאתו לכלל גדלות. ועיין עוד בד”ה פרט לאשת אחרים וכו’ דכתבו דאף על גב דאין מיתה וכו’ ומפשטות התוספות משמע כדברך. ועיין עוד תוספות סוטה דף כו ע”ב ד”ה יצא עכו”ם וכו’. אכן עיין בחידושי הר”ן סנהדרין נב ע”ב דנפשט לחיפוך [וכותי ל”ד וכן מוכח מתוספות סוטה].

(ב) הראיה שהבאת מפרק ג משנה י דכריתות ותמהת אמאי לא השיב רבי עקיבא בעכו”ם הבא על ישראלית הנדה לפי מה שמסופק בחידושי הר”ן לא היה יכול להשיב כן דרבי עקיבא עצמו מסופק בכך.

(ג) וע”ד מה שכתב ביורה דעה סימן קנו אינו ראיה לבא על הנדה דבזה באמת חייבת כרת וחמאת באופן שלפי מה שכתב בחידושי הר”ן שפלפל שם אינו נפשט ספקותך.”

מדרש רבה (אסתר פרשה א פסקה א):

”רבנן אמרי אחשוורוש עד שלא נמסכה אסתר אצלו הוא אחשוורוש משנמסכה אסתר אצלו לא היה בועל נדות.”

mentaries claim that she was strict to avoid violating even the rabbinic *harchakos* with him, as well.³⁸ In fact, some Acharonim cite this idea to explain why Esther was reluctant to go to Achashveirosh when Mordechai appealed to her to do so. Since she had become a *niddah*, she thought that it would be best to wait until after her purification process.³⁹

The *Chelkas Yoav* writes that there is no violation of the laws of the *niddah* for a Jewish woman to be intimate with a non-Jewish man.⁴⁰ (Of course, it is strictly forbidden for other reasons.) Rav Shmuel Wosner writes that a Jewish woman who is intimate with a non-Jew must not be allowed to immerse in the mikvah as rebuffing her interest may induce a *teshuvah* process.⁴¹

מדרש תהלים (מזמור כב):

"אמרה אסתר לפני הקב"ה רבונו של עולם שלש מצוות נתת לי נדה וחלה והדלקת הנר, אף על פי שאני בבית רשע זה, כלום עברתי על אחת מהן".

וכן הובא בילקוט שמעוני (תהלים סימן תרפה) ובאר זרוע (הלכות חלה סימן רכה).

ואולם עיין מהרש"א (חידושי אגדות מגילה דף יג ע"ב):

"אלא משום דודאי כדי שלא תשמש בנדוטה עם המלך לא היתה יכולה ליהרר מדם נדוטה".

טעמא דקרא (אסתר ד"ה ויושט): 38

"כנראה שכל אלו שהושיט להם המלך את השרביט היו נטלים אותו ממנו ומחזיקים בידם... אבל אסתר שפירסה נדה כמו שכתוב ותתחלחל המלכה מאוד שפירסה נדה... לא רצתה ליטול מידו את השרביט כמו שכתוב בשולחן ערוך שאסור להושיט לה".

ספר יערות דבש (חלק ראשון – דרוש ג): 39

"ונראה לי, לדכאורה יש ליתן טעם למה דוקא ביום ג', כי ודאי אסתר היתה מפקפקת מתחלה לכנס עצמה למלך, כי מקודם באונס ועכשיו ברצון, רק מרדכי אמר עד מתי תמתין, אולי לא תהיה נקראת למלך בוטן ארוך, וכי בן כך יהיו ישראל בצרה, כאמרו מי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות. אך קשה, תינח מחמת ביאת איסור אשת איש או נכרי, כי לא סגי בלאו הכי, אבל הלא היה כאן עוד איסור חמור באסתר, דאמרינן (שם) ותתחלחל המלכה, שפירסה נדה ונדה הנבעלת לאיש הן יהודי או אינו יהודי הרי הוא בכרת, ואם כן איך תעבור אסתר בשאט נפש כרת במקום שיש לה לתקן, כי מה בכך אם תמתין שבעה ימים עד טהרה מטומאתה ואז תכנס למלך".

שו"ת חלקת יואב (חלק א יורה דעה סימן כט): 40

"ולפי זה יש לחקור חקירה גדולה בעכו"ם שבא על פנויה נדה ישראלית אם היא חייבת כרת... ומצד הסברא נראה דלא שייך בבית עכו"ם איסור נדה כלל... הרי דאין איסור נדה בבית עכו"ם".

שו"ת שבט הלוי (חלק ט סימן רנד): 41

"כבודו נשאל אודות אשה הנשואה לגוי וכיון שלפי ההלכה דקיימא לן עכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר, והיינו שהם יהודים, כשיטת רוב הפוסקים ושולחן ערוך אבן העזר סימן ד סעיף יט, ודלא כדעת הראשונים שהמה גוים אלא דמועיל גרות, ובכך שואלת האם אם יש ענין שתלמוד דיני טהרת משפחה ותמבול, או כיון שבעלה גוי אין ענין בכך.

כבר נשאלתי על זה כמה פעמים ולדעתי הענייה אסור לעזור לה לטבול ולטהר עם בעלה גוי שעל ידי זה מחזיקים אנו לעוברי עבירה חמורה, ואי משום דהבנים יהיו פגומים בלאו הכי הם פגומים מחמת זוהמת הגוי כמבואר בש"ס ושולחן ערוך, ועוד דאין אנו מסתכלים בזה בעובר עבירה בשאט נפש, ואם משום הא דש"ס מגילה דף יג ע"ב דאמרו שהיתה אסתר מראה דם נדה לחכמים, וטובלת לנדתה אף על פי שהיה זה נוגע להגוי אחשוורוש, ודלא כדעת הסובר שהיה זה מפני היותה עם מרדכי הצדיק כאשר הוכיח רבינו שלמה אלקבץ ז"ע בספר הנפלא מנות הלוי (פו ע"א) לפי דעתי אין להוכיח משם כלום דהא התם לא היה עליה לפרוש מאחשוורוש מחמת הגורה, ואסתר קרקע עולם, ואהני לן האי טעמא דלא צריכא למסור עצמה בשעת הגורה כמו

However, a number of Acharonim hold that a Jewish woman is guilty of a *kares* violation if she is intimate with a non-Jew while being a *niddah*.⁴² This is also the implication from some of the responsa of Rav Moshe Feinstein.⁴³

However, Rav Ovadia Yosef advised that if someone is engaging an intermarried Jewish woman in a serious *kiruv* growth process, she should be taught how to immerse properly. But, in order to prevent a very problematic situation, the mikvah attendant should not be told that she is intermarried.⁴⁴ On the other hand, Rav Ovadia Yosef generally did not advocate suggesting immersion to intermarried women who are not already engaged in a serious growth process.⁴⁵

The violations of family purity are not transgressed only by a *niddah*. The man who engages in marital relations with her is just as culpable.⁴⁶ Thus, an interesting question sometimes arises. If a Jewish man is intermarried, is there any benefit in having his non-Jewish "wife" immerse in the mikvah?

Among the writings of Chazal, there are some indications that the concept of family purity applies to non-Jewish women, as well.⁴⁷

-
- שכתוב תוספות סנהדרין ער ע"ב אבל בגדון כעין דידן היא פושעת תמידית ואין אנו חוששים על טבילתה, מלבד זה יתכן שיהיה זאת סבה שעל ידי זה תפרוש מבעלה גוי, זה הנראה לעניות דעתי כעת".
- 42 מנחת חינוך (קומץ המנחה מצוה לה):
 "אמנם בגוי שבא על נדה ישראלית ודאי נראה שהיא בכרת דבזה לא כתיב רעהו".
- 43 לדוגמא שו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ד סימן מד):
 "הא בעת נדתה הוא מדאורייתא ובחוב כרת אף כשנבעלה מעכו"ם".
- 44 שו"ת מעין אומר (חלק ז פרק א סימן יד):
 "שאלה: רב שמטפל בבעלי תשובה סיפר שיש אשה יהודיה שמטפל בה לקרבה לתורה ומצוות והיא חיה עם גוי כווג נשוי האם יש עניין ללמדה שמתבול לנדתה?
 תשובה: ודאי מצילה מאיסור נדה ומכל מקום לא תאמר לבלניות".
- 45 שו"ת מעין אומר (חלק ז פרק א סימן רלט):
 "שאלה: אשה שמסרה שיעור בחוץ לארץ על חשיבות שמירת מדרת המשפחה וההלכות שקשורות לנושא והיו שם גם יהודיות שנסואות לגויים. שאלה אם יש עניין לומר להן שיטבלו לטהרתן?
 תשובה: מה זה מעניין אותם ולא ענה לי מו"ר נ"ו ישירות לשאלה, ושאלתי את רבנו אם כן שלא תאמר כלום וענה מו"ר נ"ו כן".
- 46 קדושים (כ, יח):
 "ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה את מקרה הערה והוא גלתה את מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עם".
- 47 מכילתא (פרשת יתרו פרשה א):
 "אמרו, רחב הוונה בת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים, וכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר ונתה. לסוף נ' שנה נתגירה והיא אומרת רבונו של עולם בשלשה דברים הטאתי: נדה, חלה, הדלקה, בשלשה דברים מחול לי: בחבל, בחלון, בחומה".
 וכמו כן בילקוט שמעוני (יהושע פרק א רמז ט).
 ועיין עוד מדרש תנחומא ישן (מצורע סוף סימן יג).

In practice, Rav Ovadia Yosef⁴⁸ ruled that the non-Jewish wife of a Jewish man should be encouraged to immerse in the mikvah. This is in order to comply with the view among the Rishonim that it would prevent the man from being in violation of the prohibition of *niddah*.

As with all sensitive issues, questions about the practical aspects of family purity that arise when engaging in outreach should always be taken to a responsible *posek*.

F. MARITAL COUNSELING TO NON-OBSERVANT COUPLES

Is one allowed to counsel couples who are not following the laws of family purity in order to reignite a harmonious relationship that might have otherwise ended in divorce or separation? In general, encouraging intimacy among such couples is a violation of *lifnei iver* unless they commit themselves to maintaining the laws of family purity.⁴⁹ (Similarly, it is unquestionably forbidden for anyone to provide marriage counseling for an intermarried couple.)⁵⁰

48 שו"ת מעין אומר (חלק ז פרק א סימן א):
 "שאלה: יהודי החי עם גויה כזוג נשוי לכל דבר והיא נמצאת בהליכי גיור האם יש עניין כעת ללמדה שתטבול לנידוהה אף שעדיין לא נתגיירה?
 תשובה: כדאי ללמדה".
 מעשה איש (חלק ב עמוד קה):

49 "הורה רבינו [החזון איש] שאין להתעסק בשידוכים וכן אין להשכין שלום בית בין איש לאשתו כשיודעים שלא ישמרו על טהרת המשפחה".
 וכן כתב שו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תעו):
 "וכיוצא בו אני נוהג בעזרת השם יתברך כשמבקשים ממני לסדר שלום בית אצל חפשיים אני נמנע כיון שמסייע בזה לעבור על איסור נדה, וכבר דרשו חז"ל (שבועות דף מז ע"ב) לא תנאף לא תנאף לא לסייע לניאוף".
 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן תרסד):
 "שאלה: אם מותר לפעול למען שלום בית בין בני זוג חילונים?
 לכאורה היה נראה שאסור לעשות שלום ביניהם, שאדרבה היום שהם במצב של ריב לא יעברו על איסור נדה, ואם יעשה שלום ויקרבו זה לזה ממילא יעברו באיסור נדה, וכבר דרשו חז"ל לא תנאף לא תנאף והיינו שהמביא לזנות גם עובר באיסור חמור, וקבלה בידינו שהמוזוג זיווגים כאלו שלא ישמרו דיני אישות בטהרה יכול להזיק לו חס ושלום אם כן מה לו להתערב בריב של חפשיים...
 אמנם אם יכול לפעול שישמרו גם טהרת המשפחה, בודאי מצוה גדולה בעתיד, וגדול השלום בין איש לאשתו ששמו יתברך נמחק עבור כך, ואולי דוקא עכשיו זמן הכושר לפעול אצלם בזה, והחכם ידון ויפעל לפי חכמתו והקב"ה יוליך הכל לטובה".
 הרב שלמה קרליין (מחבר שו"ת עטרת שלמה) הובאו דבריו בתורה שבעל פה (חלק מ עמוד ז):
 "לראבוננו רוב הזוגות שבאים לבית הדין אסור לעשות בנייהם שלום כי לא נוהרים בטהרת המשפחה, כאשר באים זוג לשלום יש לומר להם רק בתנאי שישמרו על טהרת המשפחה".
 שו"ת אבני ישיפה (חלק ה סימן קו):

In the last century, Rav Chaim Ozer Grodzinski observed that if a dysfunctional couple has children, a divorce would only destabilize the upbringing of the children and impede their ability to be functional adults. The issue of whether to counsel such a couple must take into account the future of such children.⁵¹

Another factor that needs to be considered is that in some cases, refusal to provide counseling on religious grounds will generate hatred toward Torah and its adherents.⁵²

There is another side to this question. In many cases, a married woman who is suffering from a dysfunctional marriage will engage in an extra-marital relationship. Such a sin is far more severe than being intimate with her husband while being a *niddah*. Consequently, improving the marriage of such a woman may be protecting her from sin. If the marriage counselor knows that she is likely to engage in such a relationship, some authorities contend that it is proper to try to improve her marriage.⁵³ Yet other *poskim* refused to provide a ruling regarding this serious question.⁵⁴

"ולכן שפיר רשאי לעשות שלום בית במשפחות שאינם שומרים טהרת המשפחה ומו"ר... [הרב יוסף שלום אלישיב] התיר לעשות שלום בית מטעם אחר והוא שמצוי שאנשים אלה אם לא ישמשו עם נשותיהם הם ישמשו עם אשת איש ונמצא שאינו מכשילו כלל".

51 הובאו דבריו בתורה שבעל פה (חלק מ עמוד צ):

"הגאון רב מ. י. מילצקי אב בית דין דירושלים הוסיף לדיון זה בענין האם מותר לעשות שלום בית לבני זוג שאינם שומרים טהרת המשפחה ואמר שנודע לו שיש פסק של רבי חיים עוזר גרוונסקי שבזמן שיש ילדים שהם צריכים שמירה כי אם ההורים גרושים הילדים עלולים להפך 'רוצחים ונגבים' וזו תקנת הצבור שיהיה משהו שישמרו עליהם".

52 הרב אברהם שרמן בתורה שבעל פה (חלק מ עמוד צו):

"מתאימים גם לנדון דנן דאם נחמיר בספיקות שמא פסק הדין לשלום בית יגרום לאיסור נידות בין הצדדים ולכן נמנע מלהודק לבקשתם ותביעתם לפעול לשלום ביתם נגרום בזה ודאי מכשולים רבים...

תפתח עיונות ושנאה כלפי בית הדין שאינו מסייע למבקשים עזרתם ומשפטם להשכין שלום בית בביתם ובמשפחתם על כן על בית הדין לשקול בפלס מתי עליו למושך ידו ושלא יגרום מכשולים גדולים וחמורים".

53 דעת הרב יוסף שלום אלישיב, בשו"ת אבני ישפה (חלק ה סימן קו) לעיל.

הרב אברהם שרמן בתורה שבעל פה (חלק מ עמוד צ):

"רב שמחה הכהן קוק אב בית דין רחובות ורבה הראשי סיפר באותו דיון שלפני יותר מעשר שנים היתה לו בעיה כאשר עוד לא היה רב בישראל שהתערב להשכין שלום בית וידע שהזוג אינם שומרים על טהרת המשפחה וספר שנכנס לאדמו"ר חסידי שהוא גם גאון וצדיק האדמו"ר מקלויזנבורג צאנו הגה"צ י. י. הלברשטאם ושאל אותו מה לעשות או הוא ענה לו האם אתה מכיר היטב את המשפחה הזאת? מה יקרה אם לא יהיה שלום ביניהם? הוא לא חי עם אשתו, היא תלך ותונה תחתיו, והוא ילך לנשים אחרות, וכך יהיו ממזרים בישראל. אז טוב יותר להשכין ביניהם שלום".

54 שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב סימן תרסד):

"אמנם השואל מבקש להתיר לעשות שלום בית באמתלא שאם לא יעשו שלום ביניהם יש לחשוש שלא תחזק מעמד לבד ותלך ותעבור על איסור ניוף דאשת איש שחמור יותר מאיסור נדה, [ויש לברר היטב המצב אם אכן על ידי עשיית שלום תהא

From a *kiruv* perspective, one of the best ways to influence a couple to adopt a Torah lifestyle is to first enhance their broken marriage. This, too, should be considered when evaluating whether to counsel them.⁵⁵

In practice, there is no question that marriage counseling should be provided for a Jewish couple that is willing to observe the laws of family purity. In fact, maintaining these laws would probably enhance the harmony of many dysfunctional marriages. In a situation where the couple is not prepared to adopt a commitment to family purity, the approach of many rabbinical authorities is that often such counseling may be done anyhow.⁵⁶ This is especially true if such a couple is in the process of gradually becoming observant. Even so, such counseling should not explicitly discuss issues of personal intimacy.⁵⁷ Ultimately, the question of counseling non-observant couples is extremely sensitive and should not be done without guidance from a rabbinical authority and a health-care professional.

הצלה מאיסור החמור דאשת איש או שבהתמדת החטא דאיסור נדה חמור יותר], ואני לא מכיר הנדון ואין לדיין אלא מה שענינו רואות, ולכן אני מושך ידי מזה".

שו"ת אבני ישפה (חלק ה סימן קו): 55

"וחשבתי שבנדון דידן יש עוד סניף גדול להתיר כי ידוע שהבאים לפסיכולוגים בדרך כלל באים על מנת לקבל את דבריהם ולקיים מה שהם אומרים כי זו כל התכלית של הפסיכולוג שילמד אותם וידריך אותם בדרך הישרה שילכו בה. ונמצא שיש כאן הודמנות נפלאה להחזיר אנשים בתשובה כי יסביר להם שהמפתח לשלום בית הוא בשמירת טהרת המשפחה".

מסקנת הרב אברהם שרמן בתורה שבעל פה (חלק מ עמוד צ ולהלן). וכך פסקו הרב יעקב עדס בשו"ת חדות יעקב (יורה דעה סימן כד סעיף קטן יד) והרב יונה מצגר בשו"ת מים ההלכה (חלק ד סימן סד).

כן שמענו מהרב יצחק ברקוביץ. 57